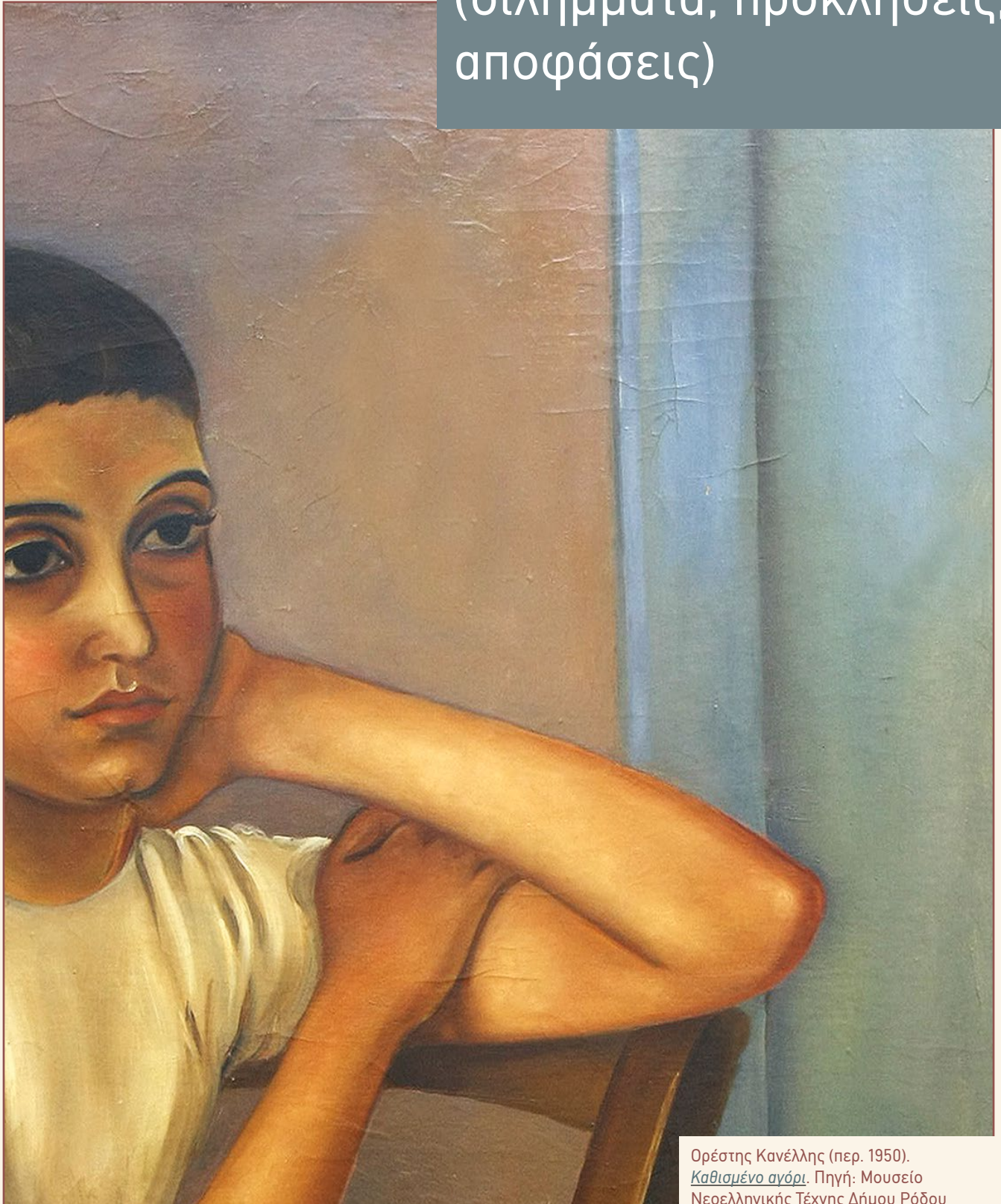

Τι πραγματικά αξίζει;
(διλήμματα, προκλήσεις,
αποφάσεις)

Ορέστης Κανέλλης (περ. 1950).
Καθισμένο αγόρι. Πηγή: Μουσείο
Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου

Ανώνυμος (περ. 1840).

Διάδρομος χαρακτήρων από τα έργα του Σαίξπηρ
(*Procession of Characters from Shakespeare's Plays*).
Πηγή: Yale Center for British Art, Paul Mellon Fund

Thomas Lawrence (1769-1830).
J.P. Kemble στον ρόλο του Άμλετ
(*J.P. Kemble in the role of Hamlet*).
Πηγή: Wellcome Collection

Άστραψε η απόφαση κι αμέσως την σβήνει την θαμπώνει
η υγρασία της σκέψης. Και τα έργα τα μεγάλα
που γι' αυτά γεννήθηκαν. Μονάχα γι' αυτά γεννήθηκαν
δεν τα τολμάς.

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, Άμλετ (Μτφρ. Γιώργος Χειμωνάς)

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Μικρά ή μεγάλα διλήμματα απασχολούν ή -ενίοτε- ταλαιπωρούν τον νου του ανθρώπου σε όλη τη διάρκεια του βίου του. Θα μπορούσε να πει κανείς, χωρίς υπερβολή, ότι το άθροισμα των επιλογών και των αποφάσεών του συγκροτεί την ίδια του τη ζωή. Η ανταπόκριση του καθενός στις προκλήσεις άλλοτε είναι αβίαστη, αυτονόητη και αυθόρμητη, άλλοτε όμως είναι βασανιστική, αγωνιώδης και ψυχοφθόρα. Μπορεί να υπαγορεύεται από τη φωνή της συνείδησής του ή από έναν αδιαπραγμάτευτο ηθικό κώδικα, αλλά μπορεί και να υποβάλλεται από τη λογική του συμφέροντος και του ωφελιμισμού. Αυτές τις διαδρομές του ανθρώπινου νου θα μας βοηθήσουν να ανιχνεύσουμε τα λογοτεχνικά και εικαστικά έργα της παρούσας συστάδας.

Τα κείμενα της συστάδας

Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος [1897] (1984). «Έρως-Ηρώς» (αποσπάσματα). **Διήγημα.**

Χατζόπουλος, Κωσταντίνος [1916] (1991). «Ο πύργος του Αλιβέρη» (αποσπάσματα). **Διήγημα.**

Θεοτοκάς, Γιώργος [1937] (1968). *Το Δαιμόνιο* (αποσπάσματα). **Μυθιστόρημα.**

Σαμαράκης, Αντώνης [1954] (2009). «Ζητείται ελπίς» (αποσπάσματα). **Διήγημα.**

Λέξεις – κλειδιά

δημοτική γλώσσα, ηθική, ηθογραφία, καθαρεύουσα, προσωπικά διλήμματα, ρεαλισμός, υπαρξιακά ερωτήματα, ψυχολογικός ρεαλισμός, ωφελιμισμός, bildungsroman

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- αφουγκράζεσαι τις εσωτερικές αντινομίες και τις ψυχικές οδύνες πριν από μια καθοριστική απόφαση
- κατανοείς τις υπαρξιακές αγωνίες των χαρακτήρων των κειμένων και να προβληματίζεσαι πάνω σ' αυτές
- διαχωρίζεις την ηθική από την ωφελιμιστική συμπεριφορά
- εμβαθύνεις σε καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα, όπως ο ρεαλισμός, ο ψυχολογικός ρεαλισμός, η ηθογραφία και το μυθιστόρημα διαμόρφωσης/διάπλωσης/μαθητείας (bildungsroman)
- εντοπίζεις/σχολιάζεις την παρομοίωση
- αναγνωρίζεις τους αφηγηματικούς τρόπους
- διακρίνεις ποικιλίες της γλώσσας, όπως η δημοτική και η καθαρεύουσα
- συσχετίζεις τον τίτλο με το κείμενο και να σκιαγραφείς τους χαρακτήρες
- δημιουργείς σε ψηφιακό περιβάλλον συνθήματα και βιντεοποιήματα
- ανταλλάσσεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριάς σου και να νιώθεις την ικανοποίηση της αλληλεπίδρασης και της δημιουργικής συνεργασίας προσεγγίζοντας λογοτεχνικά το ζήτημα των προσωπικών διλημάτων

δραστηριότητες **πριν** από την **ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

Υπόθεση Άμλετ

Άμλετ

1. Παρατήρησε το χαρακτηριστικό του Thomas Lawrence με τον ηθοποιό J.P. Kemble στον ρόλο του Άμλετ, ήρωα του ομώνυμου θεατρικού έργου του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, που βρίσκεται στην αρχή της συστάδας, και μοιράσου τις σκέψεις σου με τους/τις συμμαθητές/συμμαθητριές σου, απαντώντας στις ακόλουθες ερωτήσεις:
  - ▶ Τι αποκαλύπτει η στάση του σώματός του για τη συναισθηματική του κατάσταση;
  - ▶ Μπορείς να διακρίνεις πού είναι «καρφωμένο» το βλέμμα του;
  - ▶ Μπορείς να υποθέσεις τι τον απασχολεί; Βλ. και ΨΜΑ Υπόθεση Άμλετ.
2. Προχωρήστε στην εκφραστική ανάγνωση του αποσπάσματος (τρίτη πράξη, σκηνή πρώτη) του Άμλετ του Σαίξπηρ (βλ. και ΨΜΑ Άμλετ) και εντοπίστε το κεντρικό δίλημμα στα λόγια του Άμλετ.
3. Να γράψεις ένα σύντομο κείμενο από την πλευρά του ακροατή των απόψεων του Άμλετ για τη ζωή. Μπορείς να γράψεις σε πρώτο πρόσωπο εξηγώντας τα σημεία στα οποία συμφωνείς ή διαφωνείς με τη θεώρησή του.
4. Οργανώστε έναν αγώνα αντιλογίας: Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα υπερασπίζεται την άποψη του Άμλετ για τη ζωή και τον θάνατο, καταγράφοντας επιχειρήματα υπέρ αυτής, και η δεύτερη ομάδα συλλέγει επιχειρήματα με σκοπό να αντικρούσει την άποψη του Άμλετ.
5. Εμπνευστείτε από το απόσπασμα που διαβάσατε και συνθέστε ένα ποίημα για την υπαρξιακή αγωνία του ανθρώπου. Μπορείτε να αξιοποιήσετε εκφράσεις που θα πάρετε από τον Σαίξπηρ ή άλλες, δικές σας. Το ποίημά σας μπορεί να ξεκινάει με μια αντίστοιχη ερώτηση όπως: «Τι είναι άραγε η ζωή μας;»

Eugène Delacroix (1849). Ο Άμλετ και η μητέρα του.
(*Hamlet and his mother*).
Πηγή: The Met Museum

Joseph Mordecai (1850-1899).
Οφηλία (Ophelia).
Πηγή: Finnish National Gallery

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Έρως-Ήρως (αποσπάσματα)

Γιάννης Μανωλακάκης. Χωρίς τίτλο.

Πηγή: Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Εισαγωγικό Σημείωμα

Ο Γιωργής της Μπούρμπαινας, ναυτικός, έχει κληθεί να μεταφέρει με τη βάρκα του κάποιους -άγνωστους σ' αυτόν- νιόπαντρους επιβάτες. Κοιμάται, το βράδυ, μέσα στη βάρκα του, ενώ, την επόμενη μέρα, πρόκειται να τους μεταφέρει. Ξυπνά από φωνές γλεντιού, που φαίνεται να έρχονται από το σπίτι της Αρχόντως (της κόρης της «γραιάς Μαρουδίτσας», ορφανής από πατέρα, με την οποία είναι κρυφά ερωτευμένος).

[...] η γραιά Μαρουδίτσα, η μήτηρ της Αρχόντως, ούτε ιδέαν είχε ούτε υποψίαν ούτε έννοιαν αν ο Γιωργής, ο υιός της Μπούρμπαινας, ήτο ερωτευμένος με την κόρην της την Αρχόντω. Και αν είχαν ιδέαν, πάλι δεν θα την έμελε τίποτε. Και αν εγνώριζεν ότι η κόρη της ανταπεκρίνετο εις το αίσθημα, πάλιν ολίγον θα ανησυχεί. Τα κορίτσια δεν πρέπει να έχουν έρωτα, τι θα πη; Το μόνον χρέος των είναι να υπακούουν εις τους γονείς των. [...]

[Ο Γιωργής] Εζήτηι να εύρη μικράν παρηγορίαν, προσπάδει να πιασθή από ολίγην σφαλεράν ελπίδα. Επεδύμει να πιστεύση ότι αυτό μόνο ήτον. Ο γάμος θα εβράδυνεν.¹ Είχε καιρόν εν τω μεταξύ να βάλει μέσα εις ενέργειαν, διά να χαλάση τους αρραβώνας. Ήτο ικανός, αυτός, να το κλέψη, το Αρχοντώ. Και με όλα τα δίκια του. Διότι επίστευεν ότι διά της βίας ήθελαν να της δώσουν άνδρα ξένον άνθρωπον, οικοκύρην. [...]

Διατί κοιμάται; Πώς αγρυπνεί; Πώς μένει εξαπλωμένος; Και δεν εξέρχεται πνοή και στεναγμός από το στόμα του, και το όμμα² του εκαρφώθη εκεί απλανές, και ζη, και δεν ζη, ενδόμυχον ζώήν; Τι σκέπτεται; Σκέψις χρειάζεται; Όχι, δράσις. Να σηκωθή... Να πηδήση... Να τρέξη... να πετάξη... Ν' αναβή τον βράχον, σκαλοπάτια

¹ βραδύνω: καθυστερώ, αργοπορώ. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

² όμμα: μάτι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

-σκαλοπάτια, στενούς δρομίσκους, λιθόστρωτα... Να φθάση εκεί επάνω... Να χυθή, να ορμήση... Να τους ταράξη. Να τους θαλασσώση³... Να επιβάλη χείρα εις την νύφην, οπού στέκει στολισμένη και καμαρώνει. «Έλα εδώ, συ!»... Να την αρπάξη... Να την σηκώση ψηλά... Να την κατεβάση, κάτω από την σκάλαν... Θα εξαφνισθούν... Θα μείνουν απολιθωμένοι... Θα τον νομίσουν διά τρελόν... Θα συνέλθουν... Θα τρέξουν κατόπιν του... Η γριά θα τραβήξη τα μαλλιά της, θα χυθή επάνω του, και θα τον σχίση με τα νύχια της τα μαύρα... Οι άλλοι, καλεσμένοι, κουμπάρος, συγγενείς, θα του ριχθούν με τους γρόνθους,⁴ με ράβδους, με τας φιάλας⁵ τας κενάς και με τας φιάλας τας μισογεμάτας... με την σκούπαν... με ό,τι τύχη. Αυτός με την μίαν χείρα θα σπρώχνη την νύφην εμπρός, με την άλλην θα προσπαδή να τους φέρη γύρο όλους!... Και ο γαμβρός, ο νοικοκύρης, με το πανωβράκι⁶ του το τσόχινον, με το φέσι του το στιλπνόν, με την τσάκαν⁷ του τη βελουδένιαν, με το ζωνάρι του το μεταξωτόν, θα τρέξη απ' οπίσω του, και θα γυρεύη να τους χωρίση... Όχι, θα του έλδη λιγοθυμιά, και θα πέση απ' οπίσω από την πόρταν... και τότε αι γυναίκες θαβάλουν τες φωνές, και θα πασχίζουν να ξελιγοθυμήσουν τον γαμβρό... και θα επέλδη μικρός αντιπερισπασμός... κι αυτός θα σπρώχνη την νύφην κατά τον βράχον, σιμά εις την βάρκαν, κάτω, και με τους γρόνθους και με τους αγκώνας του, καταπληγμένος, αφρίζων, αιματωμένος, άγριος, θ' απαντά εις τα κτυπήματα των λυσσασμένων.

Εμπρός! δάρρος, απόφασις. Σηκώσου! θα κουνηθής επί τέλους; [...]

Δεν εσηκώθη... Δεν έτρεξε. Δεν ήτο πλέον καιρός. Ο μακρός εφιάλτης τον είχε προδώσει. [...]

Δεν ήτο πλέον ψέμα, ήτον αλήθεια. Ο Γιωργής έπλεε με την βάρκαν του και με τον Σιγουράντσαν. Έπλεε και μετέφερε την Αρχόντω, με την μητέρα της και με τον γαμβρόν, την ώρα της αυγής. Τους μετέφερε εις την Σηπιάδα άκραν,⁸ εις τα χωριά του γαμβρού, εις τα σπίτια του, εις τα νοικοκυριά του. [...]

Μίαν φοράν μόνον εκοίταξε την Αρχόντω. Το βλέμμα εκείνο ήτον η τελευταία συγκεντρωμένη ακτίς της ψυχής του. Είτα εκείνη κατεβίβασε τα όμματα, και το ιδικόν του όμμα κατέστη απλανές. [...]

Εμακρύνθησαν, επελαγώθησαν, κ' έφευγαν, έφευγαν. [...]

Εμπρός! Καρδιά! Θάρρος!

Όχι, δεν έπρεπε να βουλιάξη την βάρκαν διά του ανοίγματος της οπής. [...]

Όχι, δεν θα εβούλιαζε την βάρκαν· θα την αναποδογύριζε! [...]

Να δράξη την Αρχόντω από τον βραχίονα... από την μασχάλην... όχι, από την μέσην. Και έπλεεν ήδη, έπλεε κ' εκολυμβούσε μαζί της. [...] «Μη φοβάσαι, αγάπη μου!» [...] «Τώρα, τώρα, εφτάσαμε, ψυχή μου» [...] «Εξαλίσδης, ψυχή μου; Όλα καλά τώρα. Επνίγη κανείς; Όχι, αφού εγλύτωσες συ.» [...]

Τέλος, αναποδογύρισε την βάρκαν; Έπνιξε τους επιβάτας; Την έσωσεν εκείνην;

³ θαλασσώνω: διαλύω, χαλώ. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁴ γρόνθος: γροθιά, μπουνιά. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ φιάλη: μπουκάλι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁶ πανωβράκι: εξωτερικό βρακί, κοινώς βράκα.

⁷ τσάκα: ζακέτα, επενδύτης.

⁸ άκρα: το ακραίο, το τελευταίο σημείο ή τμήμα οποιουδήποτε πράγματος· άκρη. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Δεν ισχύει τηλαιοθησία⁹ ούτε τηλεπάθεια, διά να ζητήσωμεν τας ψήφους των αναγνωστών, νοερώς, ακαριαίως, ουδέ Κοινοβουλίου τέμενος είναι παρ' ημίν ιερόν, αλλά ναός Ευβουλίας. Πας συγγραφεύς υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύει την μέσσην κρίσιν και το μέσον αίσθημα των αναγνωστών του.

Δεν την αναποδογύρισε, δεν τους έπνιξε. Ολίγον ακόμη ήθελε διά να το κάμη, αλλά το ολίγον αυτό έλειπεν.

Έξαφνα είδε νοεράν οπτασίαν, την μορφήν της μητρός του της Μπούρμπαινας, εναέριον, παλλόμενην. Ετράβα τα μαλλιά της κλαίουσα και του έλεγε: «Αχ! γυιε μου! γυιε μου! Τ' είν' αυτό που θα κάμης;» [...]

Κατέστειλε το πάθος, επραΰνθη,¹⁰ κατενύγη,¹¹ έκλαυσε κ' εφάνη ήρως εις τον έρωτά του -έρωτα χριστιανικόν, αγνόν, ανοχής και φιλανθρωπίας.

⁹ τηλαιοθησία: στην παραψυχολογία, εντύπωση που δέχεται κάποιος από απόσταση, χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων ή των τηλεπικοινωνιακών μέσων· (πρβ. τηλεπάθεια). Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁰ πραΰνομαι: καταπραΰνομαι, ησυχάζω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹¹ κατενύγη: (από το ρήμα κατανύσσομαι) συγκινήθηκε. Βλ. και [Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών Καμπερίδης Χρυσογέλου](#).

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης γεννήθηκε στη Σκιάθο στις 3 Μαρτίου του 1851 και ήταν γιος του ιερέα Αδαμάντιου Εμμανουήλ και της Αγγελικής, κόρης Αλεξ. Μωραϊτίδη. Τελείωσε το δημοτικό και τις δύο πρώτες τάξεις του ελληνικού σχολείου στη Σκιάθο. Φοίτησε σε σχολεία της Σκοπέλου, του Πειραιά και τελικά πήρε απολυτήριο Γυμνασίου από το Βαρβάκειο το 1874. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, απ' όπου όμως ποτέ δεν αποφοίτησε, ενώ γράφει το πρώτο λυρικό του ποίημα για τη μητέρα του. Έμαθε αγγλικά και γαλλικά μόνος του. Για να ζήσει έκανε ιδιαίτερα μαθήματα και δημοσίευε κείμενα και μεταφράσεις στις εφημερίδες. Τον Ιούλιο του 1872 ακολούθησε το μοναχό Νήφωνα στο Άγιο Όρος, όπου έμεινε μερικούς μήνες, αλλά διαπίστωσε ότι δεν του ταίριαζε το μοναχικό σχήμα. Ωστόσο δεν έλειπε ποτέ από τον κυριακάτικο εκκλησιασμό στον Άγιο Ελισσαίο στο Μοναστηράκι, όπου έψελνε ως δεξιός ψάλτης. Το 1879 δημοσιεύει το μυθιστόρημα η *Μετανάστις* στην εφημερίδα *Νεόλογος*. Το 1882 άρχισε να δημοσιεύει το μυθιστόρημά του *Οι έμποροι των Εθνών* στην εφημερίδα *Μη χάνεσαι*. Το 1884 άρχισε να δημοσιεύει το μυθιστόρημά του *Γυφτοπούλα* στην *Ακρόπολη*,

όπου από το 1892 ως το 1897 εργάζεται ως τακτικός συνεργάτης. Από το 1902 ως το 1904 μένει στη Σκιάθο απ' όπου δημοσιεύει τη *Φόνισσα*. Το έργο του περιλαμβάνει περίπου 180 διηγήματα και νουβέλες που αναφέρονται στις φτωχές τάξεις της Αθήνας και της Σκιάθου, και ελάχιστα ποιήματα θρησκευτικού περιεχομένου. Στις 13 Μαρτίου 1908 γιορτάζεται στον *Παρνασσό* η 25ετηρίδα του στα ελληνικά γράμματα, υπό την προστασία της πριγκίπισσας Μαρίας Βοναπάρτη. Αμέσως μετά επιστρέφει στην πατρίδα του όπου και μένει ως το τέλος της ζωής του. Πεθαίνει το ξημέρωμα της 3ης Ιανουαρίου του 1911 από πνευμονία.

Οι ξένες γλώσσες που μελετούσε ήταν αγγλικά και γαλλικά, οι οποίες αποδείχθηκαν ιδιαίτερα χρήσιμες για την επιβίωσή του, καθώς πρόσφερε μεταφραστικές υπηρεσίες σε διάφορες εφημερίδες της εποχής. Πάμπολλα είναι τα μυθιστορήματα που μετέφρασε κατά τη διάρκεια της συνεργασίας του με τα έντυπα αυτά. Στην πρώτη κυρίως συγγραφική του περίοδο ο Παπαδιαμάντης ακολουθεί πιστά την παράδοση του ιστορικού μυθιστορήματος, συνθέτοντας εκτενή επιφυλλιδικά μυθιστορήματα με υπόθεση εμπνευσμένη άλλοτε από τα χρόνια της Ενετοκρατίας (*Οι έμποροι των εθνών*), άλλοτε από τα χρόνια της Άλωσης. Η εγκατάλειψη του ιστορικού μυθιστορήματος και η συνακόλουθη στροφή του Παπαδιαμάντη προς το διήγημα οριοθετούνται από τη συγγραφή του *Χρήστου Μηλιόνη*. Στο έργο αυτό παρατηρείται αλλαγή στα θεματικά και μορφικά ενδιαφέροντα του Παπαδιαμάντη, καθώς εδώ, σε μικρότερη έκταση και με απλούστερη πλοκή, δίνει ένα μεμονωμένο επεισόδιο από τη ζωή ενός ηρωικού οπλαρχηγού του 18ου αιώνα, έχοντας

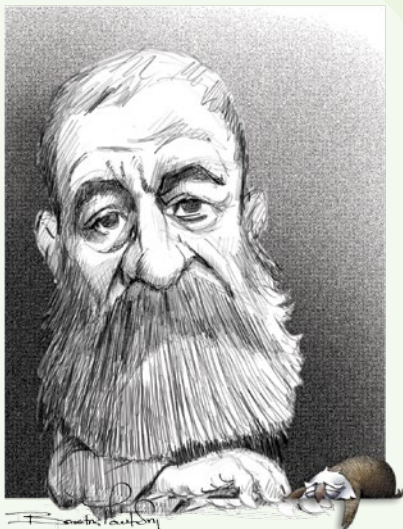
διασκευάσει, ουσιαστικά, γνωστό κλέφτικο τραγούδι. Μετά τον *Χρήστο Μηλιόνη*, το πέρασμα του Παπαδιαμάντη στη δεύτερη συγγραφική του περίοδο, αυτή της αποκλειστικής ενασχόλησης με το ηθογραφικό διήγημα, προκύπτει σχεδόν αβίαστα. Στα έργα του συναντούμε υποθέσεις τοποθετημένες στη σύγχρονή του πραγματικότητα, με αναφορές σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο κάθε φορά, διαθέτοντας συχνά, μάλιστα, και αυτοβιογραφικά στοιχεία. Με βάση τον τόπο δράσης τους, τα διηγήματά του έχουν κατανεμηθεί από την κριτική σε δύο κατηγορίες: «σκιαθίτικα και αθηναϊκά».

Πηγές: [βιβλιονet](#) και Μερακλής & Παραδείση. Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 1699-1702.

Για το σύντομο αυτοβιογραφικό σημείωμα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη βλ. στην Ιστοσελίδα της [Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών](#)

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ το αφιέρωμα της εκπομπής ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ με τίτλο «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης».

Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς. Επιλογή κειμένων: Τάσος Γουδέλης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1999)

Σκίτσο: Βαγγέλης Παυλίδης

► Ηθογραφία

Ο όρος *ελληνική ηθογραφία* δηλώνει την τάση της πεζογραφίας, κυρίως του διηγήματος, να αναφέρεται στην επαρχιακή ζωή των Ελλήνων κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Αυτά είναι, άλλωστε, και τα χρονικά όρια της εμφάνισης του εν λόγω φαινομένου, το οποίο εκτείνεται περίπου από το 1880 μέχρι το 1920.

Η ελληνική ηθογραφία στρέφει την προσοχή της στη σύγχρονη ελληνική (κοινωνική) πραγματικότητα (ενώ, πριν τα 1880, κυριαρχούσε στη νεοελληνική πεζογραφία το ρομαντικό ιστορικό/περιπετειώδες αφήγημα), παρατηρεί και καταγράφει τον απλό, λαϊκό τρόπο ζωής των Ελλήνων της επαρχίας/υπαίθρου (των αγροτοκτηνοτρόφων, των ψαράδων κ.ο.κ.), παρουσιάζει τις αξίες τους και τη συμπεριφορά τους μέσα στην οικογένεια και στην κοινότητα του χωριού. Αυτή η θεματική της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την άνθηση της επιστήμης της Λαογραφίας (ιδρυτής: Νικόλαος Γ. Πολίτης: Καλαμάτα 1852-Αθήνα 1921) και την εκπλήρωση του αιτήματος της εθνικής αυτογνωσίας: συλλογή λαϊκών ηθών και εθίμων, παραμυθιών, θρύλων, παροιμιών, τραγουδιών κ.τ.λ. Διέπεται από την αρχή της «επισταμένης μελέτης του πραγματικού».

Έτσι, η (λογοτεχνική πεζογραφική) ελληνική ηθογραφία συναιρεί τον ρεαλισμό με την, αρχική, ειδυλλιακή/εξωραϊσμένη και με ρομαντικά ίχνη, παρουσίαση της λαϊκής επαρχιακής ζωής. Σιγά-σιγά (σε επικοινωνία και με τον ευρωπαϊκό -πεζογραφικό- ρεαλισμό, κυρίως τον γαλλικό) εμφανίζει εντονότερα τα σημάδια του κοινωνικού/κριτικού ρεαλισμού (έως και νατουραλισμού): αντιπροσωπευτικό παράδειγμα το πεζογράφημα *Ο Ζητιάνος* (1897) του Ανδρέα Καρκαβίτσα.

Έπειτα, καθώς η ελληνική κοινωνία εισέρχεται στον λεγόμενο «δυτικό τρόπο ζωής», στις κεφαλαιοκρατικές οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις, στην αστική εκβιομηχάνιση και στη συσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα (πρωτίστως στην Αθήνα, στην Πάτρα, στον Βόλο κι αργότερα και αλλού), η θεματική της ελληνικής ηθογραφίας διευρύνεται, περνώντας από την επαρχιακή φάση της στην αστική: από το χωριό στην πόλη.

Η αστική φάση της ελληνικής ηθογραφίας εμφανίζει ακόμη πιο έντονα τα σημάδια του κοινωνικού (και κοινωνιστικού) ρεαλισμού.

Χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι της ελληνικής ηθογραφίας είναι οι Γ.Μ. Βιζυηνός, Α. Παπαδιαμάντης, Ι. Κονδύλακης, Α. Καρκαβίτσας, Κ. Χατζόπουλος, Κ. Θεοτόκης κ.ά.

Πηγή: Συγγραφική Ομάδα

Έρως/Ερμή-
νευμα/ΕικόναΉρως/Ερμή-
νευμα/ΕικόναΛογοπαίγνιο-
όροςΌνειρο
στο κύμα

Γυναίκες

Φυλλίς
και Δημοφών

1. Προετοιμάστε τη δραματοποιημένη ανάγνωση του αποσπάσματος. Θα αξιοποιηθούν ένας αφηγητής, ο Γιωργής και η «γραία Μαρουδίτσα». Μετά την ανάγνωση συζητήστε στην ολομέλεια της τάξης σχετικά με τη γλώσσα του αφηγητή και τη γλώσσα με την οποία αναπαριστά, σε ευθύ λόγο, τις σκέψεις του Γιωργή και τις υποτιθέμενες σκέψεις της Μαρουδίτσας. Τι διαφορές παρατηρείτε; Γιατί κάνει αυτές τις επιλογές ο συγγραφέας;
2. Διερεύνησε το νόημα του τίτλου του διηγήματος «Έρως-Ήρως», αφού προσέξεις τη σημασία και τη μορφή των λέξεων. Ποιον άλλον τίτλο θα έδινες; Βλ. και ΨΜΑ Έρως/Ερμήνευμα/Εικόνα, ΨΜΑ Ήρως/Ερμήνευμα/Εικόνα και ΨΜΑ Λογοπαίγνιο-όρος.
3. Ποια συναισθήματα και ποιες σκέψεις σου προκαλεί η συγκεκριμένη αφήγηση; Σε μια υποθετική ανάλογη περίπτωση, πώς θα ένιωθες εσύ και τι πιστεύεις ότι θα έκανες;
4.
  - α) Υπογράμμισε τα ρήματα και τα επίθετα που θεωρείς ότι συμβάλλουν στην έκφραση των συναισθημάτων του κεντρικού ήρωα και την αποτύπωση της ατμόσφαιρας της αφήγησης.
  - β) Στη συνέχεια, με τη βοήθεια του λήμματος *Ηθογραφία* που παρατίθεται παραπάνω, σχολίασε τον τρόπο με τον οποίο οι εκφραστικές επιλογές αποτυπώνουν τα ερωτικά συναισθήματα του Γιωργή, τις αντιδράσεις των άλλων χαρακτήρων και το κλίμα των κοινωνικών σχέσεων στο απόσπασμα.
  - γ) Κρίνεις ότι η αποτύπωσή τους είναι κοντά ή μακριά από τη δική σου πραγματικότητα; Βλ. και ΨΜΑ Όνειρο στο κύμα, ΨΜΑ Γυναίκες, ΨΜΑ Φυλλίς και Δημοφών.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Κωσταντίνος Χατζόπουλος, Ο πύργος του Αλιβέρη
(αποσπάσματα)

Αρκαδικό Τοπίο.

Πηγή: Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Ήμαστε οχτώ, δέκα νέοι, οι περισσότεροι φτωχοί και πεινασμένοι, κι όλοι μας διψασμένοι για την ποιητική δόξα. Κι ο Αλιβέρης ο πιο φτωχός. Τους πιο πολλούς μας είχαν οι δικοί μας σταλμένους στην πρωτεύουσα, για να γυρίσουμε πίσω στον τόπο μας με το δίπλωμα, τον Αλιβέρη τον έστειλε με καμιά εξηνταριά δραχμές το μήνα κάποια κοινότητα, να σπουδάσει δικηγόρος κι αυτός.

Μα ο Αλιβέρης ήταν εκείνος που νοιαζότανε λιγότερο γι' αυτό. Να γίνει δικηγόρος! Γελούσε με την ιδέα, όταν δε θύμωνε με αυτή. Το όνειρό του ήταν η μεγάλη δόξα, κι όταν υποψιάστηκε πως δεν έρχεται με τα ποιήματα μόνο, τα παραίτησε και ρίχτηκε σ' ένα ρομάντσο.¹² Μας το διάβαζε σκηνές -σκηνές, κεφάλαια -κεφάλαια, όπως τα έγραφε, όπως τα διόρθωνε. Να μας το διαβάσει ολάκερο δεν ήθελε όμως. Ήθελε να μας ξαφνίσει, μας έλεγε. Να το δούμε τυπωμένο μονομιάς και να μας κατακτήσει και εμάς μαζί με το κοινό. Η φιλοδοξία εμάς των άλλων δεν έφτανε τόσο μακριά. Το πιο πολύ που ονειρευόμαστε ήτανε να δούμε στίχους μας είτε διήγημα τυπωμένο σε κάποια από τα ονομαστά φύλλα της εποχής, ν' ακούσουμε

¹² ρομάντσο: είδος μυθιστορήματος, πλαστή ερωτική ιστορία σε έντεχνο πεζό λόγο, που στοχεύει στην απλή ευχαρίστηση ή στην εύκολη συγκίνηση. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

κανέναν έπαινο από τους γνωρισμένους κριτικούς, να δούμε και το δικό μας όνομα να κάμει κάποιο θόρυβο στις εφημερίδες, και να μας κράξει άξαφνα καμιά από αυτές να γράφουμε χρονογραφήματα. Ήταν η μόνη δόξα και τα πλούτη που προσμέναμε.

Ο Αλιθέρης χαμογελούσε ειρωνικά με μας και δούλευε το έργο του και μας ξανάδιάβαζε σκηνές. Τι πράμα ήταν αυτές; Δεν ξέραμε και μείς. Μέναμε κοιτάζοντας ο ένας τον άλλον, ρωτώντας μέσα μας αν μας αρέσουν, αν αξίζουν τίποτες. [...] Και γελούσαμε κιόλας μαζί του όταν τον ακούγαμε να πλάθει όνειρα πλούσιας ζωής, να χτίζει τον ψηλό πύργο του στο ακρογιάλι ενός νησιού, να τον επιπλώνει με καρυδιά και με βελούδο, να κρεμά βαριές χρυσομέταξες κουρτίνες στα παράθυρα, να φυτεύει τον κήπο μ' ευκάλυπτα και φοινικές και ρόδα και να ζει εκεί -με τη γυναίκα του ή την ερωμένη του δεν το όριζε καλά. Το δάσος πίσω από τον πύργο το φούντωνε με μυρτιές και πεύκα, τα παράθυρα του γραφείου του τ' άνοιγε πλατιά στη θάλασσα, το κιόσκι του κοντά στο κύμα το ίσκιαζε με κισσό. Στους δόλους του πάρκου κρεμούσε χρυσόμηλα και χιλιόχρωμα σταφύλια, ονειρευόταν ένα σιντριβάνι στην αυλή του να τινάζει το νερό σε διαμαντένια σκόνη ως τα μεσουράνια, και μας καλούσε, μας δεχόταν όλους μαζί και χωριστά έναν -έναν και τρώγαμε και πίναμε και κάναμε όργια ποιητικά και βακχικά.

Και τον ακούγαμε. [...] Κι έπειτα, άμα δεν απόμενε τσιγάρο στη συντροφιά, σήκωνε το γιακά του σακακιού του -παλτό δε συνηθούσε να φορά- και τρέμοντας κάτω από τη βροχή και το βοριά, τραβούσε στην κρύα τρύπα του σ' ένα στενό της Πλάκας να τελειώσει το ρομάντσο του.

Το τέλειωσε και δεν ξέρω πού, πώς βρήκε τυπογράφο και το τύπωσε. Προσμέναμε όλοι με τις ίδιες ελπίδες σαν κι αυτόν. Όμως ένας μόνο χρονογράφος το ειρωνεύτηκε, κανέναν άλλος δε μίλησε γι' αυτό· και δε θα πουληθήκανε ούτε δυο αντίτυπα. Ο φίλος μας [...] ούτε στη συντροφιά ξαναφάνηκε, ούτε στην κάμαρά του ήταν. [...]

Θα είχαν περάσει από τότε απάνω από δέκα χρόνια, όταν άξαφνα τον απάντησα¹³ στο δρόμο. [...] Γελαστός, ολόδροσος, καλοντυμένος, μ' ένα μπαστούνι με αργυρή λαβή στο χέρι. Έκαμα να του αρχίσω την ανάκριση πού βρίσκεται, πώς ζει, μα ήταν διαστικός. Μου είπε μόνο το μέρος που κατοικεί, κάποια μικρή πόλη του Μοριά. «Αν περάσεις ποτέ να δεις τ' αρχαία εκεί κοντά, σταμάτησε και γύρεψέ με», πρόσδεσε και μου έσφιξε το χέρι.

Κι έτσι, έπειτα πάλι από χρόνια, περνώντας αποκεί κοντά που μου είπε πως κατοικούσε, τον θυμήθηκα κι αποφάσισα να σταματήσω να τον δω.

Του τηλεγράφησα μάλιστα κι ήρθε στο σταθμό, κι όταν κατέβηκα, με τράβηξε σ' ένα αμαξάκι που στεκότανε μπροστά στην πόρτα.

«Τι το θέλεις; Δεν πάμε», του είπα, «με τα πόδια;»

«Σαν και θα το πληρώσουμε; Είναι δικό μου», απάντησε και μ' έσπρωξε ν' ανεβώ.

Το αμαξάκι σταμάτησε μπροστά σε μια σιδερένια αυλόπορτα σκεπασμένη με κισσό. Ένας δρόμος χαλικοστρωμένος και ισκιασμένος από θολωτή κληματαριά

¹³ απαντώ: συναντώ. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

έφερνε ίσια στην πόρτα του σπιτιού. Τα σταφύλια ό,τι παίρναν¹⁴ και ροδίζαν στην κληματαριά, κι από τα δυο πλευρά, πίσω από σιδερένια κάγκελα πλεγμένα με αγιόκλημα και γιασεμιά, φαινότανε το περιβόλι με σειρές πορτοκαλιές και ευκάλυπτα και με λαχανικά και με άνθη ανάκατα. Μπρος στο μπαλκόνι του σπιτιού, στη μέση μιας μικρής αυλής, ένα κεραμιδένιο σιντριβάνι δοκίμαζε να τινάξει το νερό ψηλά, μα δεν έφτανε. Και πετούσε μόνο σταλαγματιές και πιτσιλούσε θλιβερά το γυμνό κορμί ενός ξεβαμμένου γύψινου παιδιού, που φούσκωνε τα μάγουλα φυσώντας το σπασμένο σουραύλι του. Και τ' αριά καλάμια που φυτρώναν γύρω στη στρογγυλή στεγνή λεκάνη του σιντριβανιού, κρεμούσανε πιο θλιβερά τα πλατιά μαραμένα φύλλα τους. [...]

Μείναμε οι δυο μας έξω στην ταράτσα και ρουφώντας τον καφέ τεντωθήκαμε στις πολυθρόνες. Και κει μου διηγήθηκε ο Θεμιστοκλής τη ζωή του από τον καιρό που χωρίσαμε. Είναι αυτή με λίγα λόγια: Όταν πήρε το δίπλωμά του, ήρθε δικηγόρος στην πόλη όπου κάπου εκεί κοντά ήταν το χωριό του. Έκαμε πελατεία καλή και σε λίγα χρόνια παντρεύτηκε την κυρία Αλιβέρη, μοναχοκόρη κάποιου πλούσιου. Έχτισε το σπίτι εκείνο που καθόταν, καλλιεργούσε πολλά στρέμματα σταφίδες, που τα πήρε προίκα, και τόκιζε τα μετρητά που κληρονόμησε η γυναίκα του από κάποιο θείο. [...]

Ξανακαθίσαμε στο ίδιο καφενείο, στον ίσκιο της μουριάς, κι ο φίλος μου ακούμπησε στο τραπέζι έναν πλίκo¹⁵ δικόγραφο¹⁶ που έφερε μαζί του παραμάσκαλα. Είχε κείνη την ημέρα ειρηνοδικείο, και σε λίγο αρχίσανε να φτάνουν οι πελάτες. Χωρικοί οι περισσότεροι, τον πλησιάζανε δειλά, κι ένας του έδινε νέα δικόγραφα, κι άλλος τον έβαζε κι έπαχνε στο σωρό εκείνων που είχε μπρος του. Και καθένας έβγαζε από το σελάχι¹⁷ ή το κομπόδεμα μονόδραχμα και δίδραχμα και του τα έδινε στο χέρι. Κι ο Αλιβέρης, αφού τα κοίταζε πρώτα καλά, αφού έσιαζε τα σκισμένα κι έτριζε ανάμεσα στα δάχτυλα τα καινούρια, τα κολλαρισμένα ακόμα, τα δίπλωνε ύστερα προσεχτικά και τα έβαζε στην τσέπη. Όσο που ερχόταν άλλος κι έδινε πάλι νέο δίδραχμο κι ο Αλιβέρης έκανε το ίδιο με τον ίδιον τρόπο.

Εμένα ούτε με πρόσεχε πως με είχε πλάι του. Μια στιγμή μόνο, καθώς ξανάβαζε το μάτσο στην τσέπη, γύρισε, με κοίταξε και μου είπε:

«Βλέπεις, φίλε μου, έτσι —» χτίζεται ο πύργος, ίσως ήθελε να πει, μα κάποιος τον έκοψε. [...]

Ήρθε μαζί και μ' έβαλε στο τρένο που έφτασε κι αυτό σε λίγο. Φιληθήκαμε, κι όταν έκλεισε η πόρτα και κίνησε το τρένο, και τον είδα ν' ανοίγει τη μεταξωτή ομπρέλα του και να φεύγει θιαστικός στον ήλιο, δεν ξέρω γιατί μ' έπιασε μια θλίψη μέσα μου, θλίψη πολλή, όση δε μ' έπιασε μια φορά, όταν τον έβλεπα να διπλώνει τις σαρδέλες στο στράτσο¹⁸ και σηκώνοντας το γιακά να τρέχει στη βροχή και στο βοριά να φτάσει σπίτι του, ν' αγωνιστεί να τελειώσει το ρομάντσο του.

¹⁴ παίρνω: (εδώ) αρχίζω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁵ πλίκος: φάκελος (ιταλ. plico).

¹⁶ δικόγραφο: έγγραφο με το οποίο γίνονται δικαστικές πράξεις. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁷ σελάχι: δερμάτινη ζώνη των παλαιών φουστανελοφόρων με διάφορες θήκες και πτυχές, κατάλληλη για την ανάρτηση των όπλων τους. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁸ στράτσο: στρατσόχαρτο, χοντρό χαρτί για περιτύλιγμα. Χαρακτηρισμός για φτηνό και κακής ποιότητας χαρτί. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Κω(ν)σταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920)

Γεννήθηκε στις 11 Μαΐου 1868 στο Βραχώρι Αργινίου. Είναι το πρώτο από τα επτά παιδιά του κτηματία Ιωάννη Χατζόπουλου και της Θεοφανίας Στάικου, που προερχόταν από μεγάλη οικογένεια κοτσαμπάσηδων, πολλά μέλη της οποίας ήταν Φιλικοί και αγωνιστές του 1821. Μετά τις εγκύκλιες σπουδές (Δημοτικό Σχολείο στο Αργίνιο, Γυμνάσιο στο Μεσολόγγι), το 1882 -σε ηλικία δεκατεσσάρων μόλις ετών- εγγράφεται στη Νομική Σχολή της Αθήνας· το 1888, αποφοιτά με τον βαθμό "Καλώς". Μετά τη στρατιωτική του θητεία (1889-1891), εργάζεται για δύο χρόνια ως δικηγόρος στο Αργίνιο. Από το 1893 και έως το 1900 εγκαθίσταται στην Αθήνα. Στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 επιστρατεύεται και υπηρετεί στην Άρτα. Επιστρέφει έπειτα στην Αθήνα, και τον επόμενο χρόνο (1898-1899) εκδίδει το περιοδικό *Η Τέχνη*, το οποίο επιδίωκε να ενισχύσει τη δημοτική γλώσσα και να συστήσει στους αναγνώστες του την ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Παρότι βραχύβιο, το περιοδικό του Χατζόπουλου -συνεργάτες του οποίου ήταν ο Ι. Γρυπάρης, ο Κ. Θεοτόκης, ο Α. Καρκαβίτσας, ο Μ. Μαλακάσης, ο Μπόεμ, ο Π. Νιρβάνας, ο Κ. Παλαμάς, ο Λ. Πορφύρας κ.ά.- υπήρξε σταθμός στην πνευματική εξέλιξη του τόπου.

Το 1900 κληρονομεί από τον παππού του κτηματική περιουσία και ταξιδεύει στη Γερμανία. Στη Δρέσδη γνωρίζει και παντρεύεται τη Φινλανδή Sunny Haggmann και διαμένουν στο Βερολίνο και στο Μόναχο. Κατά τη διάρκεια της διαμονής του στη Γερμανία, ο Χατζόπουλος θα ασπαστεί τα σοσιαλιστικά ιδεώδη (1907), θα παρακολουθήσει την πνευματική και καλλιτεχνική ζωή της χώρας, θα μεταφράσει πολλά θεατρικά έργα (μεταξύ των οποίων έργα του Ίψεν και του Στρίντμπεργκ), ενώ παράλληλα θα δημοσιεύσει ποιήματα, πεζογραφήματα και κριτικά μελετήματα στον *Νουμά* και σε άλλα έντυπα και περιοδικά. Μεταφράζει επίσης το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* των Μαρξ-Ένγκελς στα ελληνικά, το οποίο θα δημοσιευθεί σε συνέχειες στην εφημερίδα *Ο εργάτης του Βόλου*, το 1908. Με την κήρυξη του Πολέμου το 1914, ο Χατζόπουλος μετακομίζει με την οικογένειά του στην Αθήνα. Θα πάψει να είναι μέλος του «Σοσιαλιστικού Κέντρου Αθηνών» -αν και δεν θα αποκηρύξει τις σοσιαλιστικές ιδέες- απογοητευμένος από τις διαμάχες των μελών του. Το 1916, ιδρύει μαζί με άλλους διανοούμενους την «Εταιρεία Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών». Τον Ιούλιο του 1920, ο Χατζόπουλος ταξιδεύει μια τελευταία φορά στο Μόναχο, ωστόσο, πηγαίνοντας προς Μπρίντιζι με το ιταλικό ατμόπλοιο «Montenegro», θα πεθάνει από τροφική δηλητηρίαση. Θα κηδευτεί και θα ταφεί στο Μπρίντιζι. Πολλά χρόνια αργότερα, η κόρη του θα μεταφέρει τα οστά του και της γυναίκας του στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών. Δημοσίευσε ποιητικές συλλογές, διηγήματα, τα πεζά *Αγάπη στο χωριό* (1910), *Ο πύργος του ακροπόταμου* (1915), *Φθινόπωρο* (1917) και τη σατιρική ηθογραφία *Ο Υπεράνθρωπος* (1915).

Ο Χατζόπουλος μοιράστηκε ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία. Στην ποίηση ακολούθησε την τεχνοτροπία του συμβολισμού, ενώ στην πεζογραφία έθεσε ως στόχο τη ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας του καιρού του. Ακολουθώντας τις αρχές του ρεαλισμού και του νατουραλισμού προσπάθησε να διευρύνει τα στενά πλαίσια της ελληνικής ηθογραφίας και να δώσει διέξοδο στους κοινωνικούς προβληματισμούς του αποκαλύπτοντας μερικές πληγές της σκληρής επαρχιακής ζωής ή της κοινωνικής πραγματικότητας. Έγινε έτσι, μαζί με τον Θεοτόκη και τον Παρορίτη, ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα.

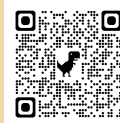
Πηγές: [βιβλioneτ](#) και [Ελληνικός Πολιτισμός](#)

► Μπορείτε να δείτε το σχετικό αφιέρωμα της εκπομπής ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ με τίτλο: «Κωσταντίνος Χατζόπουλος» από το Αρχείο της ΕΡΤ.

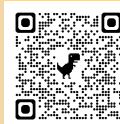
Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς, Επιλογές κειμένων: Τάσος Γουδέλης, Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1999)

1. Αναπαράσταση-δραματοποίηση σκηνών:
  - ▶ Εντόπισε τα ονειρικά/φαντασιακά σημεία του αφηγήματος που βρίσκονται σε αντίθεση με την πραγματική ζωή. Επίλεξε ένα και αποτύπωσέ το με καλλιτεχνικό τρόπο (ζωγραφική, βίντεο, εικόνα ή άλλο).
  - ▶ Εντόπισε ένα απόσπασμα ρεαλιστικής περιγραφής της ζωής του Αλιβέρη, της οποίας κύριος στόχος είναι η συσσώρευση χρημάτων, και δραματοποίησέ το σε βουβή εικόνα. Σχολιάστε τη λειτουργία του στην ολομέλεια.
2. Η λέξη *πύργος* χρησιμοποιείται συμβολικά στο απόσπασμα. Μπορείς να εξηγήσεις τη σημασία του συμβόλου στην κάθε περίπτωση που αυτό απαντά, με μια λέξη που, κατά την άποψή σου, αποτυπώνει καλύτερα την περίοδο της ζωής του κεντρικού χαρακτήρα; Σκέψου τι σημαίνει *πύργος* στην αρχή του αποσπάσματος και πώς αλλάζει η σημασία του στη συνέχεια. *Βλ. και ΨΜΑ.*
3. Το απόσπασμα δομείται αντιθετικά πάνω στην πρότερη και τη μεταγενέστερη κατάσταση του κεντρικού χαρακτήρα. Πώς αυτές οι καταστάσεις απεικονίζονται στα υλικά μέσα και στους χώρους όπου κινείται ο ήρωας και ποια συναισθήματα αφήνει καθεμιά τους στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια;
4. Αναζήτησε τις λέξεις εκείνες (ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα) που αποτυπώνουν τα χαρακτηριστικά και τη δράση του κεντρικού ήρωα. Εκφράζει κάποιο δίλημμα με την προσωπική του πορεία ο Αλιβέρης; Διατύπωσε την άποψή σου σχετικά με τις αποφάσεις του σε σχέση με τη σταδιοδρομία του. Πώς θα τον χαρακτήριζες; *Βλ. και ΨΜΑ.*
5. Εντοπίζεις στοιχεία των ιδεολογικών και λογοτεχνικών στοχεύσεων του Κ. Χατζόπουλου στον «Πύργο του Αλιβέρη»; Συμβουλέψου και το βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα.

Πύργος

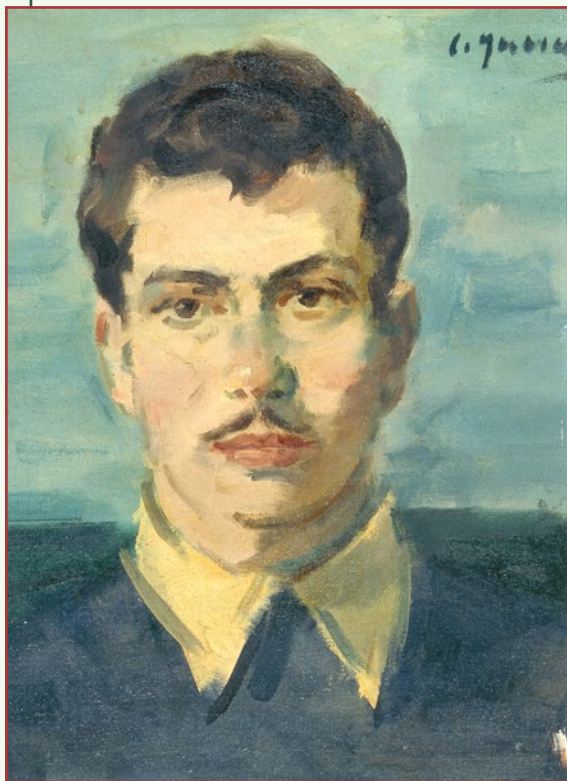

Χρονογράφημα

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Γιώργος Θεοτοκάς, Το Δαιμόνιο (αποσπάσματα)

Κωνσταντίνος Γιαννακόπουλος (C. Yannaco).

Προσωπογραφία νέου.

Πηγή: Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής
Τέχνης Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Θα είμασταν απάνω-κάτω είκοσι χρονώ όταν συνδέθηκε ο Ρωμύλος Χριστοφής κι εγώ. Είμασταν τότε στην Αθήνα, φοιτητές της τρίτης χρονιάς, εκείνος της φυσικής κι εγώ της νομικής. Γνωριζόμασταν από μικρά παιδιά, είχαμε κάμει κι όλο το γυμνάσιο στην ίδια τάξη, στο νησί μας, δεν είχαμε όμως πολλές σχέσεις πριν από την εποχή που λέω. Το ύφος του κι οι τρόποι του δε μου πολυάρεζαν, κι αυτός ούτε που με λογάριζε καθόλου. [...]

Μόνο στην τελευταία του γυμνασίου, που γίναμε «μεγάλοι» και ξεχωρίζαμε από τον υπόλοιπο κόσμο του σχολείου, δημιουργήθηκε αναμεταξύ μας κάποια αλληλεγγύη κι αρχίσαμε να κουβεντιάζουμε σαν φίλοι, αραιά και που. Λέγαμε τις σκέψεις μας για το Θεό και την αθανασία της ψυχής, για το γλωσσικό ζήτημα και για την οργάνωση της κοινωνίας, για τον έρωτα και για το γάμο, για τις μελλοντικές σταδιοδρομίες μας. Σχετικά με το τελευταίο αυτό θέμα, ο Ρωμύλος δεν είχε καθόλου κατασταλαγμένες ιδέες. Συνήθως έλεγε πως θα σπούδαζε φυσικές επιστήμες για να γίνει μεγάλος εφευρέτης, άλλοτε όμως ήθελε να γίνει εμποροπλοίαρχος και να κάνει σ' όλη τη ζωή του το γύρο του κόσμου, άλλοτε πάλι μιλούσε για τέχνη. [...] Ο Ρωμύλος, εξάλλου, έγραφε και ποιήματα που κανείς μας δεν τα καταλάβαινε κι αυτό αύξαινε οπωσδήποτε τη σημασία του. Τον ρωτούσαμε όμως καμιά φορά: «Τι σχέση έχεις εσύ με τα ποιήματα, αφού ο

πατέρας σου είναι μαθηματικός κι εσύ δες να σπουδάσεις φυσικές επιστήμες;» Κι αυτός αποκρινότανε πως η ποίηση και τα μαθηματικά είναι κατά βάθος το ίδιο πράγμα και πως όλες οι επιστήμες θα έπρεπε να γράφονται σε στίχους. [...]

Σαν πήραμε το πτυχίο του γυμνασίου, ήρδαμε στην Αθήνα και γραφήκαμε σε διαφορετικές σχολές κι έτσι χωρίστηκαν οι δρόμοι μας για αρκετόν καιρό. [...] Τον ξαναβρήκα, ωστόσο, τον τρίτο χρόνο των σπουδών μας, όπως έλεγα, σε μια πολύ σοβαρή συντροφιά φοιτητών που συναζόντανε,¹⁹ κάθε Πέμπτη απόγευμα, στην ταράτσα μιας μπυραρίας, αντίκρου στο Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού, και σχεδιάζαν να βγάλουν περιοδικό. Είταν²⁰ φοιτητές από διάφορες σχολές, γεμάτοι φιλοδοξίες αυστηρά επιστημονικές. Περιφρονούσαν πολύ τη λογοτεχνία· αυτό είταν μάλιστα η μεγάλη κοκεταρία²¹ τους. Ήθελαν το περιοδικό τους να είναι όργανο εξαιρετικά βαρυσήμαντο, που να αντιπροσωπεύει τις πιο συγχρονισμένες και ριζοσπαστικές απόψεις σ' όλους τους κλάδους όλων των επιστημών, ένα μικρό, σαν να πούμε, Πανεπιστήμιο της πρωτοπορίας. [...]

¹⁹ συνάζω: συγκεντρώνω, συναθροίζω. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁰ Είταν: ήταν (τηρήθηκε η ορθογραφία του κειμένου).

²¹ κοκεταρία: η ιδιότητα της κοκέτας, φιλάρεσκη εκδήλωση, συμπεριφορά που χαρακτηρίζει την κοκέτα. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Έγιναν κάμποσες τέτοιες συνεδριάσεις, μα δεν καταλήξαν σε τίποτε θετικό, ώσπου ήρθε η εποχή των εξετάσεων και διαλυθήκαμε. Η ιστορία όμως αυτή του περιοδικού που δεν βγήκε έγινε αφορμή να συνδεθώ με το Ρωμύλο και κάμαμε πολλούς περιπάτους, οι δυο μας, γύρω στην Ακρόπολη και στο Παλαιό Φάληρο και σε άλλα μέρη. [...] Άρχισε όμως να μου γίνεται συμπαθητικός. Είχε ένα βλέμμα βαθύ και λυπημένο που μπορούσε να σε συγκινήσει όσο κι αν έμοιαζε εγωιστής και καμιά φορά σκληρός. Ένωδες πως τον βασάνιζε ακατάπαυστα κάποια αγωνία, κάποια οδυνηρή αμηχανία, κάποια λαχτάρα για κάτι που δεν το εύρισκε. Θαρρούσες πως ήθελε να πει τον πόνο του και δεν το κατόρθωνε, μην καταλαβαίνοντας κι ο ίδιος τι ήταν τέλος -πάντων αυτός ο πόνος.

Μου μιλούσε συχνά για τα επιστημονικά σχέδιά του, για διάφορες πολύ πρωτότυπες εργασίες που είχε στο νου του να γράψει και που θα τις δημοσίευε, έλεγε, στο εξωτερικό, γιατί στην Ελλάδα κανείς δεν θα τον καταλάβαινε [...]

Είταν, ωστόσο, γεμάτος αντιφάσεις. Τα βαριότανε ξαφνικά όλα αυτά και τον έπιαναν κάτι συγκεχυμένες νοσταλγίες της θάλασσας, που δεν είχαν, άλλωστε, και πολύ μακριά. Τη βλέπαμε κάθε βράδυ απ' όλα τα υψώματα της Αθήνας κι από το Ζάππειο, ανάμεσα στις κολόνες του Ολυμπίου Διός. Ξανάρχιζε τότε να μιλά για τα παλιά του σχέδια να γίνει πλοίαρχος και να γυρνά τους ωκεανούς. Είχε, καθώς έλεγε, κληρονομικότητες· οι πρόγονοί του είχαν ναυτικοί και μάλιστα κουρσάροι, την εποχή που δεν ήταν πολύ καθαρά χαραγμένα τα όρια ανάμεσα στο θαλασσινό εμπόριο και στην πειρατεία κι η ζωή ήταν πιο ελεύθερη και πιο ποιητική. [...] «Τότε, έλεγε, οι άνθρωποι ζούσαν σύμφωνα με τη φαντασία τους, ενώ εμείς χωρίσαμε τη φαντασία από τη ζωή· γι' αυτό υποφέρουμε. Πρέπει, έλεγε, να συμφιλιώσουμε τη φαντασία με τη ζωή». [...]

Ένα βράδυ όμως, κάποιο παιδί του λιμανιού μου έφερε το παράξενο αυτό γράμμα του, που το κράτησα μέσα στα χαρτιά μου και μου φαίνεται σήμερα σαν μια συναισθηματική διαθήκη:

«Φίλε, σου είχα πει ότι θα φτάσω στα έσχατα και γέλασες από μέσα σου, πολύ ορδά άλλωστε, γιατί, όταν ρώτησες ποια έσχατα, δεν ήξερα τι να σου απαντήσω. Η αλήθεια είναι ότι και σήμερα δεν ξέρω καλά -καλά τι σήμαιναν τα λόγια μου. Ένα πράμα μονάχα ξέρω, το εξής: ότι πρέπει να φύγω, ότι αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να βαστάξει περισσότερο! Ποια κατάσταση; θα πεις πάλι. Αλίμονο! πώς να σου εξηγήσω κάτι που το νιώθω τόσο βαθιά και δεν ξέρω τι είναι; Τι είναι αυτή η αγωνία που μας τρώει χωρίς αιτία, αυτή η ασφυξία, αυτός ο σιγανός θάνατος απάνω στις Πέτρες μας, με τη θάλασσα γύρω-γύρω που μας κοροϊδεύει; Οι Πέτρες, φίλε, είναι ξερές, καμένες και άγονες, σαν τις ζωές μας. Μπορεί να είναι ωραίες, αλλά εγώ βαρέθηκα. Όλο τα ίδια και τα ίδια, βαρέθηκα πια. Το νησί είναι μικρό. Η Ελλάδα είναι μικρή. Η θάλασσα ευτυχώς είναι μεγάλη.

«Να φύγω! Να φύγω! το βαπόρι είναι μεγάλο, δέκα χιλιάδες τόννοι περίπου. Θα πάει να φορτώσει στην Ολλανδία. Από κει θα πάει στην Αργεντινή. Ύστερα, δεν ξέρω. [...]

«Τώρα, θα πεις, τι θα γίνουν τα επιστημονικά περιοδικά, τα ποιητικά μας σχέδια, η σελήνη στο Κάστρο κι όλα τα άλλα πράματα; Εγώ, φίλε, μονάχα ένα πράμα κα-

Η θάλασσα
στους ποιητές
και στους
ζωγράφους

τέχω, ότι τη στιγμή που όλα βγαίνουν ψέματα, ας πάρει ο καθένας κατά τα μάτια του²² και ό,τι βρέξει ας κατεβάσει! [...]

«Όταν πάρεις αυτό το γράμμα, θα έχουμε σαλπάρει. [...] Δεν έχω κανένα σχέδιο, κανένα σκοπό. Θέλω μονάχα να φεύγω, πάντα πιο μακριά, πιο μακριά, να ανασά-νω, πλατιά, ελεύθερα, τον αέρα των μεγάλων θαλασσών, των μεγάλων οριζόντων. Τίποτα άλλο δεν θέλω, τίποτα δεν περιμένω, τίποτα δεν πιστεύω.

Αντίο!

P. X.».

Γιώργος Θεοτοκάς (1905-1966)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, γιος του δικηγόρου Μιχαήλ Θεοτοκά και της Ανδρονίκης, το γένος Νομικού. Στην Κωνσταντινούπολη τέλειωσε το Ελληνογαλλικό Λύκειο και το 1922 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αθήνα, όπου γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1925 εκλέχτηκε Γενικός Γραμματέας της δημοτικιστικής οργάνωσης Φοιτητική Συντροφιά (για τη δράση του κινδύνευσε το 1926 να αποβληθεί από το Πανεπιστήμιο) και υποδέχτηκε τον Γιάννη Ψυχάρη στη Χίο. Μετά την αποφοίτησή του (1927) έφυγε για τρία χρόνια στο Παρίσι και το Λονδίνο. Στο Λονδίνο έγραψε το πρώτο του βιβλίο *Ελεύθερο Πνεύμα*, που θεωρήθηκε ως το μανιφέστο της γενιάς του Τριάντα (δημοσιεύτηκε στην Αθήνα το 1929). Το 1929 επέστρεψε στην Αθήνα, όπου εργάστηκε ως δικηγόρος και δημοσίευσε πολλά κείμενά του στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο. Το 1940 κατατάχτηκε εθελοντικά στο στρατό και πολέμησε στην Αλβανία. Το 1948 παντρεύτηκε τη φιλόλογο Ναυσικά Στεργίου, η οποία πέθανε το 1959. Το 1952 ταξίδεψε στην Αμερική, το 1955 έθεσε υποψηφιότητα στις βουλευτικές εκλογές στο νομό Χίου, χωρίς επιτυχία. Το 1966 παντρεύτηκε την ποιήτρια Κοραλία Ανδρεάδη. Πέθανε τον ίδιο χρόνο στην Αθήνα. Συνεργάστηκε με πολλά λογοτεχνικά περιοδικά και με την εφημερίδα *Το Βήμα*, ενώ υπήρξε επίσης μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού *Εποχές*. Υπήρξε συνιδρυτής του περιοδικού *Νέα Γράμματα* (1935). Διετέλεσε διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου (1945-1946 και 1951-1952) και πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Κ.Θ.Β.Ε. Εκπροσώπησε την Ελλάδα στις διεθνείς συναντήσεις της Γενεύης και στο Διεθνές Συνέδριο του Εδιμβούργου. Ταξίδεψε σε πολλές χώρες και έργα του μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες. Τιμήθηκε με το βραβείο πεζογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1939 για το μυθιστόρημα *Το δαίμονιο*) και το Α' Κρατικό Βραβείο Δοκιμίου (1957 για το έργο του *Τα προβλήματα του καιρού μας*). Ο Γιώργος Θεοτοκάς τοποθετείται στη γενιά του '30, της οποίας υπήρξε ένα από τα πολυγραφότερα πρόσωπα. Ασχολήθηκε με την πεζογραφία, το θέατρο, την ποίηση, το δοκίμιο, την κριτική, την ταξιδιωτική λογοτεχνία. Με το έργο του έθεσε τις βάσεις της θεωρίας της γενιάς του Τριάντα για την ελληνικότητα, η οποία πηγάζει παράλληλα από την ελληνική παράδοση (αρχαιοελληνική, βυζαντινή, λαϊκός πολιτισμός) αλλά και από την ευρωπαϊκή παράδοση και τη σύγχρονη πραγματικότητα. Ο αφηγηματικός του λόγος επηρεάστηκε έντονα από την ελληνική πεζογραφική δημιουργία του 19ου αιώνα. Από τα έργα του σημειώνουμε ως ορόσημα τον *Λεωνή*, τους *Ασθενείς και οδοιπόρους*, το *Δαίμονιο* και την *Αργώ*.

Πηγή: βιβλιονet

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ:
«Το διαχρονικό ελεύθερο πνεύμα του Γιώργου Θεοτοκά».

Σκηνοθεσία-Επιλογές κειμένων: Ηλίας Γιαννακάκης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2003)

²² ας πάρει ο καθένας κατά τα μάτια του: ας τραβήξει ο καθένας τον δρόμο του (ιδιωματική έκφραση).

► Bildungsroman

Μυθιστόρημα
μαθητείας

Πρόκειται για γερμανικό όρο. Σημαίνει: «μυθιστόρημα διαμόρφωσης» (της προσωπικότητας ενός ήρωα)/«διαμορφωτικό μυθιστόρημα»/«μυθιστόρημα διάπλασης»/«μυθιστόρημα μαθητείας». Παρουσιάζεται η ζωή ενός ήρωα από τη νεανική (παιδική/εφηβική) ηλικία έως την ενηλικίωσή του/ωριμότητά του. Στη διάρκεια αυτής της πορείας, ο ήρωας συνειδητοποιεί τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του, προσπαθώντας να βρει την ταυτότητα και τον ρόλο του μέσα σ' ένα κοινωνικό περιβάλλον που θέτει, μέσω ποικίλων ερεθισμάτων, προβληματισμούς και εμπόδια ως προς την ευόδωση των στόχων του. Στη νεότερη ευρωπαϊκή λογοτεχνία /πεζογραφία χαρακτηριστικό παράδειγμα του Bildungsroman είναι το έργο του Γκαίτε (1749-1832) *Χρόνια της μαθητείας του Γουλιέλμου Μάιστερ* (1795-1796).

Υποκατηγορία του Bildungsroman αποτελεί το Künstlerroman (= «μυθιστόρημα διαμόρφωσης/διάπλασης του καλλιτέχνη»). Σ' αυτό, ο ήρωας είναι ένας, υπό διαμόρφωση, καλλιτέχνης (π.χ. λογοτέχνης, μουσικός), του οποίου παρουσιάζεται η ζωή από τα νεανικά του χρόνια μέχρι την ωριμότητα. Στη διάρκεια αυτή, ο ήρωας συνειδητοποιεί το (καλλιτεχνικό) ταλέντο του και αγωνίζεται να το πραγματώσει. Ενδεικτικά έργα αυτής της υποκατηγορίας είναι τα: *Αναζητώντας το χαμένο χρόνο* (1913-1927) του Μ. Προυστ, *Το πορτραίτο του καλλιτέχνη σε νεαρά ηλικία* (1914-1915) του Τ. Τζόυς, *Τόνιο Κρέγκερ* (1903) του Τ. Μαν κ.ά.

Όσον αφορά στη νεοελληνική λογοτεχνία/πεζογραφία, ενδεικτικά έργα της κατηγορίας Bildungsroman είναι η *Eroica* (1938) του Κ. Πολίτη και ο *Λεωνής* (1940) του Γ. Θεοτοκά. Βλ. και ΨΜΑ.

Πηγή: Cuddon, 2010: 660-661

1. Περίγραμμα χαρακτήρα: Συγκέντρωσε όσα περισσότερα στοιχεία μπορείς για τον Ρωμύλο Χριστοφή και την ατμόσφαιρα/σκηνικό. Κατάγραψέ τα σε έναν πίνακα όπως τον παρακάτω.

Ρωμύλος Χριστοφής

Ιδιότητες	
Χαρακτηριστικά	
Συμπεριφορές	
Σκέψεις	
Σκηνικό	

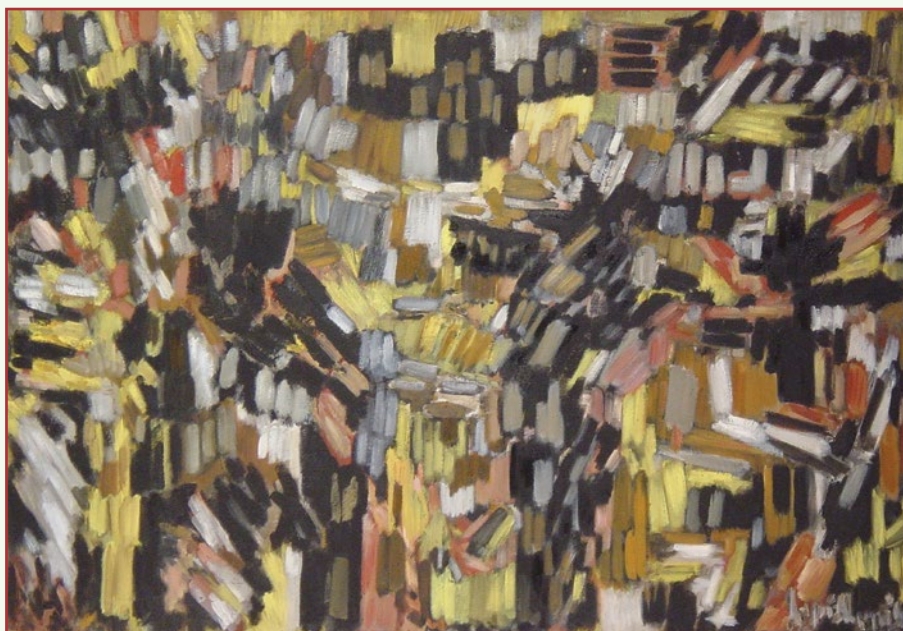
Bildungsroman
στη νεοελληνική
λογοτεχνία

2. Αντλώντας στοιχεία από τις αναφορές του αποσπάσματος στον Ρωμύλο Χριστοφή, σύνθεσε ένα κείμενο κριτικής για να τεκμηριώσεις ότι πρόκειται για ένα μυθιστόρημα διαμόρφωσης (bildungsroman). Βλ. και ΨΜΑ.
3. Παρόλο που το κείμενο αναφέρεται στη διαδρομή του Ρωμύλου Χριστοφή, τα γεγονότα παρουσιάζονται από έναν τριτοπρόσωπο παντογνώστη αφηγητή με εξαίρεση το γράμμα που στέλνει ο ήρωας λίγο πριν την αναχώρησή του. Ξαναγράψτε με διαφορετικό τρόπο τα γεγονότα πριν την αναχώρηση του Ρ. Χριστοφή. Πώς θα επηρεάζονταν από τη γραφή σας οι αναγνώστες/αναγνώστριες;
4. Μελέτησε πώς συνδέεται νοηματικά ο τίτλος με το κείμενο.
5. Η στροφή προς ευρύτερους ορίζοντες που επιδιώκει ο ήρωας του κειμένου, αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της πεζογραφίας της Γενιάς του 1930. Ποια άλλα χαρακτηριστικά της εντοπίζεις στο κείμενο του Γ. Θεοτοκά, ενός από τους βασικούς εκπροσώπους της; Βλ. και Παράρτημα, ΨΜΑ Λογοτεχνικές Γενιές/Περίοδοι/Σχολές.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Αντώνης Σαμαράκης, Ζητείται ελπίς (αποσπάσματα)

Λίλη Αρλιώτη. *Φθινόπωρο* (Autumn).

Πηγή: Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Όταν μπήκε στο καφενείο, κείνο το απόγευμα, ήτανε νωρίς ακόμα. Κάθισε σ' ένα τραπέζι, πίσω από το μεγάλο τζάμι που έβλεπε στη λεωφόρο. Παράγγειλε καφέ. Σε άλλα τραπέζια, παίζανε χαρτιά ή συζητούσανε.

Ήρθε ο καφές. Άναψε τσιγάρο, ήπие δυο γουλιές, κι άνοιξε την απογευματινή εφημερίδα.

Καινούριες μάχες είχαν αρχίσει στην Ινδοκίνα. «Αι απώλειαι εκατέρωθεν υπήρξαν βαρύταται», έλεγε το τηλεγράφημα.

Ένα ακόμα ιαπωνικό αλιευτικό που γύρισε με ραδιενέργεια.

«Η σκιά του νέου παγκοσμίου πολέμου απλούται εις τον κόσμο μας», ήταν ο τίτλος μιας άλλης είδησης. [...]

Έριξε μια ματιά στις «Μικρές Αγγελίες»:

ΠΩΛΕΙΤΑΙ νεόδμητος μονοκατοικία, κατασκευή αρίστη, εκ 4 δωματίων, χολ, κουζίνας, λουτρού πλήρους, W.C.

ΕΝΟΙΚΙΑΖΕΤΑΙ εις σοβαρόν κύριον δωμάτιον εις θ' όροφον, ευάερον, ευήλιον...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ πιάνο προς αγοράν...

Σκέψεις γυρίζανε στο νου του.

Από τότε που τέλειωσε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, η σκιά του τρίτου δεν είχε πάψει να θαραίνει πάνω στον κόσμο μας. Και στο μεταξύ, το αίμα χυνότανε, στην Κορέα χτες, στην Ινδοκίνα σήμερα, αύριο...

Πέρασε το χέρι του στα μαλλιά του. Σκούπισε τον ιδρώτα στο μέτωπό του· είχε ιδρώσει, κι όμως δεν έκανε ζέστη.

Ο πόλεμος, η βόμβα υδρογόνου, οι αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησις»... Το πανόραμα της ζωής!

Δεν είχε αλλάξει διόλου προς το καλύτερο η ζωή μας ύστερ' από τον πόλεμο. Όλα είναι τα ίδια σαν και πριν. Κι όμως είχε ελπίσει κι αυτός, όπως είχαν ελπίσει εκατομμύρια άνθρωποι σ' όλη τη γη, πως ύστερ' από τον πόλεμο, ύστερ' από τόσο αίμα που χύθηκε, κάτι θ' άλλαζε. Πώς θαρχόταν η ειρήνη, πως ο εφιάλτης του πολέμου δε θα ίσκιωνε πια τη γη μας, πως δε θα γίνονταν τώρα αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, πως...

Σουρούπωνε. Μερικά φώτα είχαν ανάψει κιόλας στα μαγαζιά αντίκρου. Στο καφενείο δεν είχανε ανάψει ακόμα τα φώτα. Του άρεσε έτσι το ημίφως.

Σκέφτηκε τη σύγχυση που επικρατεί στον κόσμο μας σήμερα. Σύγχυση στον τομέα των ιδεών, σύγχυση στον κοινωνικό τομέα, σύγχυση...

Δεν έφταιγε η εφημερίδα που έκανε τώρα αυτές τις σκέψεις. Τα σκεφτότανε όλα αυτά τον τελευταίο καιρό, πότε με λιγότερη, πότε με περισσότερη ένταση. Σκεφτότανε το σκοτεινό πρόσωπο της ζωής. Την ειρήνη, τη βαδιά τούτη λαχτάρα, που κρέμεται από μια κλωστή. Σκεφτότανε τη φτώχεια, την αθλιότητα. Σκεφτότανε το φόβο που έχει μπει στις καρδιές. [...]

Είχε πολεμήσει και αυτός στον τελευταίο πόλεμο. Και είχε ελπίσει. Μα τώρα ήτανε πια χωρίς ελπίδα. Ναι, δε φοβότανε να το ομολογήσει στον εαυτό του πως ήτανε χωρίς ελπίδα.

Μια σειρά από διαψεύσεις ελπίδων ήταν η ζωή του. Είχε ελπίσει τότε... Είχε ελπίσει ύστερα...

Κάποτε, πριν από χρόνια, είχε ελπίσει στον κομμουνισμό. Μα είχε διαψευσθεί κι εκεί. Τώρα δεν είχε ελπίδα σε καμιά ιδεολογία!

Ζήτησε ένα ποτήρι νερό ακόμα. Αυτή η διάψευση από τις λογής λογής ιδεολογίες ήτανε βέβαια γενικό φαινόμενο. Και παραπάνω από τη διάψευση, η κούραση, η αδιαφορία, που οι πιο πολλοί, η μεγάλη πλειοψηφία νιώθει μπροστά στις διάφορες ιδεολογίες. [...]

Του φάνηκε φοβερό που ήτανε χωρίς ελπίδα. Είχε την αίσθηση πως οι άλλοι στο καφενείο τον κοιτάζανε κι άλλοι από το δρόμο σκέφτονταν και ψιθυρίζανε μεταξύ τους: «Αυτός εκεί δεν έχει ελπίδα!» Σα να ήταν έγκλημα αυτό. Σα να είχε ένα σημάδι πάνω του που το μαρτυρούσε. Σα να ήτανε γυμνός ανάμεσα σε ντυμένους.

Σκέφτηκε τα διηγήματα που είχε γράψει, δίνοντας έτσι μια διέξοδο στην αγωνία του. Άγγιζε θέματα του καιρού μας: τον πόλεμο, την κοινωνική δυστυχία... Ωστόσο, δεν το αποφάσιζε να τα εκδώσει. Φοβότανε! Φοβότανε την ετικέτα που θα του δίνανε σίγουρα οι μεν και οι δε. Όχι, έπρεπε να τα βγάλει. Στο διάολο η ετικέτα! Αυτός ήταν ένας άνθρωπος, τίποτε άλλο. Ούτε αριστερός ούτε δεξιός. Ένας άνθρωπος που είχε ελπίσει άλλοτε, και τώρα δεν έχει ελπίδα, και που νιώθει χρέος του να το πει αυτό. Βέβαια, άλλοι δάχουν ελπίδα, σκέφτηκε. Δεν μπορεί παρά νάχουν.

Ξανάριξε μια ματιά στην εφημερίδα: η Ινδοκίνα, [...] οι «Μικρές Αγγελίες»...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ γραφομηχανή...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ραδιογραμμόφωνον...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ τζιπ εν καλή καταστάσει...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ τάπης²³ γνήσιος περσικός...

Έβγαλε την ατζέντα του, έκοψε ένα φύλλο κι έγραψε με το μολύδι του:

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ελπίς

Ύστερα πρόσδεσε το όνομά του και τη διεύθυνσή του. Φώναξε το γκαρσόνι. Ήθελε να πληρώσει, να πάει κατευθείαν στην εφημερίδα, να δώσει την αγγελία του, να παρακαλέσει, να επιμείνει να μπει οπωσδήποτε στο αυριανό φύλλο.

Μεταπολεμική
και
Ψυχροπολεμική
Περίοδος

Αντώνης Σαμαράκης (1919-2003)

Γεννήθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε νομικά (1937-1941). Από το 1935 ως το 1963 εργάστηκε στο Υπουργείο Εργασίας, θέση από την οποία παραιτήθηκε με την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά και στην οποία επέστρεψε το 1945. Συμμετείχε ως εκπρόσωπος της χώρας μας σε διεθνείς συναντήσεις για θέματα εργασιακά και μεταναστευτικά. Το 1963 παντρεύτηκε την Ελένη Κουρεμπανά. Την περίοδο 1968-1969 ηγήθηκε αποστολής εμπειρογνομosσύνης στις χώρες της Αφρικής μετά από ανάθεση της Διεθνούς Ομάδας Εργασίας. Ως εκπρόσωπος της Ουνέσκο ταξίδεψε στην Αιθιοπία και δραστηριοποιήθηκε με άρθρα του για τη διεθνή κινητοποίηση υπέρ της επίλυσης των προβλημάτων των κατοίκων της χώρας. Στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1930 ως ποιητής από τις στήλες των περιοδικών *Παιδικός κόσμος* και *Διάπλασις των Παίδων*. Ακολούθησαν δημοσιεύσεις του στις σελίδες της *Νέας Εστίας* και άλλων περιοδικών, όπως το *Ξεκίνημα* και τα *Νεοελληνικά Γράμματα*. Συνεργάστηκε επίσης με το περιοδικό *Ακτίνες* μετά τον πόλεμο του 1940. Το 1954 εκδόθηκε η πρώτη του συλλογή διηγημάτων με τίτλο *Ζητείται ελπίς*. Ακολούθησαν πέντε ακόμη βιβλία του, τα οποία γνώρισαν πολλές επανεκδόσεις και μεταφράσεις σε ξένες γλώσσες. Τιμήθηκε με το κρατικό βραβείο διηγήματος (1962 για το *Αρνούμαι*), το Βραβείο των Δώδεκα - Έπαθλο Κώστα Ουράνη (1966 για *Το λάθος*), το Μέγα Βραβείο Αστυνομικής Λογοτεχνίας στη Γαλλία (1970 για *Το λάθος*). Τιμήθηκε επίσης για τη συνολική προσφορά του από τη διοργάνωση *Europalia* (1982) και με το Σταυρό του Ιππότη των Γραμμάτων και των Τεχνών (1995). Μετά τη μεταπολίτευση δημοσίευσε κείμενα κοινωνικού και πολιτικού περιεχομένου στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο. Διηγήματά του έγιναν σενάρια για κινηματογραφικές ταινίες. Ταινία έγινε επίσης *Το λάθος* από τον Peter Fleischmann. Η πεζογραφία του Αντώνη Σαμαράκη τοποθετείται στο χώρο της κοινωνικής καταγγελίας. Μέσα από τα έργα του προβάλλει έντονη η αγωνία για την πορεία του σύγχρονου κόσμου, η κοινωνική συνείδηση και η ανθρωπιστική κοσμοθεωρία του συγγραφέα. Η γλώσσα του είναι απλή, χωρίς επιτηδευμένο ύφος, ξεχωρίζει κυρίως για την πυκνότητα των νοημάτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν η ευρηματικότητα στην εξέλιξη και το τέλος της δράσης και η συχνή χρήση οπτικής χρήσης του λόγου (κείμενα δακτυλογραφημένα, σκίτσα, κ.ά.).

Πηγή: [βιβlionet](#)

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΝΥΧΤΕΡΙΝΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΣ:
«Αντώνης Σαμαράκης-Διδάκτωρ η Ελπίς».

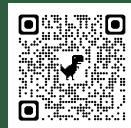
Σκηνοθεσία: Γιώργος Σιούλας, Παναγιώτης Κακαβιάς. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1994)

²³ τάπης: χαλί. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

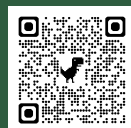
1. Κατάγραψε επίθετα, ουσιαστικά και ρήματα που περιγράφουν τον αστικό τρόπο ζωής του κεντρικού χαρακτήρα και τα στιγμιότυπα της σύγχρονης ιστορίας στα οποία αναφέρεται αυτός. Πιστεύεις ότι μας ενδιαφέρουν σήμερα όσα τον απασχολούν;
2. Ανακριτική καρέκλα: Κάποιος εθελοντής κάθεται στην ανακριτική καρέκλα, υποδυόμενος τον κεντρικό χαρακτήρα. Οι υπόλοιποι/υπόλοιπες ετοιμάζουν ερωτήσεις για την ψυχολογική του κατάσταση, τις πράξεις και τα κίνητρά του. Η ολομέλεια συγκεντρώνει τις ερωτήσεις που τέθηκαν και καταγράφει επιγραμματικά τις απαντήσεις που δόθηκαν σε αυτές.
3. Αξιοποιώντας τις ερωτήσεις και τις απαντήσεις της προηγούμενης δραστηριότητας αλλά και το λήμμα για τον Ψυχολογικό ρεαλισμό (βλ. ΨΜΑ Γλωσσάρι Λογοτεχνικά ρεύματα και τάσεις: Ρεαλισμός-Κοινωνικός Ρεαλισμός-Ψυχολογικός Ρεαλισμός στο Παράρτημα του τεύχους), τι πιστεύεις ότι θέλει να δείξει ο συγγραφέας για τον σύγχρονο άνθρωπο; Πώς βιώνει τις απειλές της πραγματικότητας και τη σχέση του με την εξουσία;
4. Τι αποφασίζει ο κεντρικός χαρακτήρας για τα διηγήματα που είχε γράψει; Με βάση όσα γίνονται σε όλη την έκταση του κειμένου, πώς φαντάζεσαι τη συνέχεια της ιστορίας;
5. Ποια χαρακτηριστικά της πεζογραφίας του Α. Σαμαράκη, που παρατίθενται στο βιογραφικό του σημείωμα, παρατηρείς ότι διαθέτει το πεζογράφημα που διάβασες; Τεκμηρίωσε την απάντησή σου με αναφορές στο κείμενο.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Ποιο από τα τέσσερα λογοτεχνήματα σε συγκίνησε και σε έκανε να προβληματιστείς περισσότερο και γιατί; Εκφράσου ελεύθερα στην ολομέλεια της τάξης χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία.
2. Διάβασε συγκριτικά το *Δαιμόνιο* του Θεοτοκά και το ποίημα «Mal du Départ» [= η αρρώστια της αναχώρησης] (βλ. ΨΜΑ) του Νίκου Καββαδία και εντόπισε τις ομοιότητες.
3. Δημιούργησε στον [ψηφιακό] πίνακα της τάξης σου συνθήματα που να αποδίδουν τον κεντρικό προβληματισμό καθενός από τα τέσσερα λογοτεχνήματα.
4. Ποιος από τους τέσσερις ήρωες (ο Γιώργης της Μπούρμπαινας, ο Αλιβέρης, ο Ρωμύλος Χριστοφής, ο ανώνυμος ήρωας/συγγραφέας του διηγήματος «Ζητείται ελπίς») θα ήθελες να είσαι και γιατί;
5. Διάβασε ξανά το απόσπασμα από τον *Άμλετ* του Σαίξπηρ το οποίο βρίσκεται στην 2η προαναγνωστική δραστηριότητα και σκέψου με ποιον από τους τέσσερις ήρωες των κειμένων της συστάδας μοιάζει περισσότερο ο *Άμλετ*. Διατύπωσε γραπτά την άποψή σου σε ένα κείμενο γνώμης.
6. Δημιούργησε ένα βιντεοποίημα για έναν από τους ήρωες των τεσσάρων κειμένων της συστάδας με τον οποίο ταυτίστηκες περισσότερο. Μπορείς να γράψεις το ποίημά σου είτε σε ελεύθερο στίχο είτε να αξιοποιήσεις μέτρο και ομοιοκαταληξία.
7. Προσπάθησε να απεικονίσεις εικαστικά, με ζωγραφική ή κολάζ, έναν από τους ήρωες ή μία σκηνή από τα τέσσερα λογοτεχνήματα. Για ποιον λόγο/ποιους λόγους επέλεξες να απεικονίσεις τον συγκεκριμένο ήρωα ή τη συγκεκριμένη σκηνή;
8. Η ποίηση συχνά εκφράζει σημαντικά διλήμματα της ζωής. Βλ. ΨΜΑ και αντιστοίχισε ποιήματα και διλήμματα.

«Mal du Départ»,
Νίκος Καββαδίας

Διλήμματα
στην ποίηση

Υστερόγραφο

Για τη βιντεοποίηση

Ως βιντεοποίηση αντιλαμβανόμαστε την αξιοποίηση οπτικοακουστικών μέσων στα ποιητικά έργα. Η ποιητική γλώσσα έχει, στην περίπτωση της βιντεοποίησης, πρωταγωνιστικό ρόλο σε συνδυασμό όμως με την εικόνα και τον ήχο. Τα τρία στοιχεία, η εικόνα, ο ήχος και η ποίηση, συνυπάρχουν και δημιουργούν μια πραγματικότητα που είναι το βιντεοποιητικό έργο.

«Η ταινία ποίησης μπορεί να συνδυάζει διάφορα είδη, να είναι υβριδική. Μπορεί να είναι ένα ντοκιμαντέρ στο οποίο ακούτε, διαβάζετε ή βλέπετε ένα ποίημα. Μπορεί να είναι σχεδιοκίνηση που λειτουργεί με το ποίημα. Μπορεί επίσης το ποίημα να εμφανίζεται και σε μια ταινία μεγάλου μήκους, ενσωματωμένο στον διάλογο». (Thomas Zandegiacomo, καλλιτεχνικός διευθυντής του ZEBRA Poetry Film Festival Berlin).

Πηγή: [Poetry Moves International Festival](#)

Νιρβάνας, Παύλος [1924] (2018). *Το αγριολούλουδο*.
Αθήνα: Ελληνική παιδεία Α.Ε., σ. 44-47.

Καμύ, Αλμπέρ [1956] (2004). *Η πτώση*. Ν. Καρακίτσου-Ντουζέ &
Μ. Κασαμπαλόγλου-Ρομπλέν, Μτφρ. Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 55-57.

Παλαμάς, Κωστής [1925]. «Τα Παθητικά Κρυφομιλήματα. 3».
Οι Πεντασύλλαβοι-Τα Παθητικά Κρυφομιλήματα.
Στο: Μερακλής Μ.Γ. (1989 [1977]). *Ρομαντικοί, Εποχή του Παλαμά, Μεταπαλαμικοί*, τ. Β', σ. 250, του συλλογικού έργου: *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία- Γραμματολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.

Καβάφης, Κ.Π. [1919] (³1993). «Δημητρίου Σωτήρος (162-150 π.Χ.)».
Τα ποιήματα, τ. Β' (1919-1933). Νέα Έκδοση
του Γ. Π. Σαββίδη. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 18-19.

Κουμανταρέας, Μένης (1986).
Η φανέλα με το εννιά. Αθήνα: Κέδρος, σ. 50-53.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Προσωπικά διλήμματα»

δελτίο

εξόδου

Καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα,
είδη και τα γνωρίσματά τους
(ρεαλισμός, ψυχολογικός ρεαλισμός,
ηθογραφία, bildungsroman)

☐
☐
☐

Εντοπισμός προσωπικών
δileμμάτων με τη συνδρομή
των λογοτεχνικών κειμένων

☐
☐
☐

Δημιουργική επαφή
με τα καλλιτεχνικά
έργα της συστάδας

☐
☐
☐

Αφηγηματικές τεχνικές (αναδρομές)
και αφηγηματικοί τρόποι (διάλογος)
και ευχέρεια στον σχολιασμό τους
- στην ανάλυση κειμένων

☐
☐
☐

Ανάλογα με
τον βαθμό βεβαιότητας
που νιώθεις για τις γνώσεις
που απέκτησες, συμπλήρωσε
το αντίστοιχο πεδίο με
1 αστεράκι (καθόλου)
2 αστεράκια (λίγο)
3 αστεράκια (πολύ).

Σημείωσε τις παρατηρήσεις και
τα σχόλιά σου και μη διστάσεις
να ζητήσεις διευκρινίσεις,
για να λύσεις τις απορίες σου.

Αναστοχασμός
«Προσωπικά dileμματα»